

İNCİLİ ÇAVUŞ
VE
MİZAH DÜNYASI

Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan

1960 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Ankara'da tamamladı. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi.(1984) Yükseliş Kolejinde, Türkçe öğretmeni olarak göreve başladı.(1985)

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi ve İlahiyat Fakültesinde görev yaptı. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans (1989) aynı kurumda doktora çalışmasını bitirdi.

1991 yılında, Ankara Üniversitesinden, Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Edebiyatı Anabilim Dalına öğretim görevlisi olarak geçti. 1996 yılında Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. Halen Fakülte'deki görevi sürmekte. Anadolunun Manevi Koruyucusu Hacı Bayram Veli, Altındağ Manevi Coğrafyası gibi eserleri ve çeşitli dergilerde çıkmış makaleleri vardır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden bütündür. Her milletin kendine has iç dinamiklerinin yoğunlaştığı sosyo- psikolojisinin göstergesi olan yaşayış şeklidir; yaşamayı düzenleyen benimseyiş ve tavır alışlar nizamıdır (Tural, 1990: 2).

Milletlerin kültürü farklı olduğundan olayı gülünç saydığı şeyler gülmesinin şekli ve şiddeti diğerlerinden farklıdır. Yine milletlerin ve kültürün kendi mensuplarından beklediği, uyumlu olmaya, dikkatli olmaya işaret eden değer, norm ve sosyal kontrah unsurları farklıdır. Çünkü her milletin nükte anlayışı kendi tefekkür nizamının ve dil imkanlarının sonucudur (Tural, 1990: 2). Bu tefekkür nizamı, dil imkanları ve nükte anlayışı sonucunda ortaya çıkan fıkra türünün muhtelif tanımları yapılmıştır. Bu tanımlara göre fıkra, beşeri kusurlarla içtimai ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihza yoluyla yansıtan, umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak yaratılmış realist hikayelerden her birine verilen isimdir (Yıldırım, 1999:3).

Türk fıkralarını konularına göre birkaç grup altında toplayıp incelemek mümkündür. Bu gruplandırmayı, fıkraların temsil ettiği zihniyet ve davranışlarla bağlandıkları tiplere göre yapabiliriz. Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Aldar Köse, Esenpulat, Kemine, Mirali, Bektaşî gibi halk kahramanlarına bağlı olarak anlatılan fıkralar, umumi çizgilerle birbirlerinden az çok ayrı zihniyet ve davranışlar temsil ederler (Yıldırım, 1999:5).

Türk boyları arasında da tanınan İncili Çavuş, Nasreddin Hoca gibi bizim milli nekre-gümüz, nüktedanımızdır. Nekregülükta büyük bir incelik, gizli bir felsefe vardır. Gayesi yalnız güldürmek değil, güldürürken aynı zamanda derin ve ince duygularla düşündürmektir (Gökalp, 1972:210).

İNCİLİ ÇAVUŞ

İnsanlar öncelikle bir sosyal hayat alan içinde tanınır. Her insan kendi sosyal hayat alanının tabii bir üyesidir (Tural, 1992:69).

İncili Çavuş Türk Fıkra tipleri arasında gerçek kişiliği ve yaşadığı devir hakkında bilgi sahibi olduğumuz nadir tiplerdendir (Yıldırım, 1999:126).

Adı ve İncili Lakabı

Asıl adının Mustafa olduğu (Mehmed Süreyya I, 1995:434). XVI. yy'ın ikinci yarısı ile XVII. yy'ın ilk yarısında yaşadığı sanılmaktadır. Ona İncili denmesinde çeşitli rivayetler mevcuttur. Bunlardan birkaçı şunlardır: Hammer, "İncili" kelimesinin "İncil"e mensup ve yahut "müjde getirici" anlamında olduğunu söyler (Hammer, 1993:187). İncili, zamanın şeyhülislamına yazdığı biri Arapça, diğeri Türkçe iki risalede Hz. Peygamber'in adının İncil'de zikredildiğinden bahsetmiştir (Gökpınarlı, 1972:125). Yine İncili'ye bir ok yarışındaki başarısından dolayı padişah tarafından çavuşluk rütbesi verilmiş o da kavuşuna inci takmıştır (Sanerk, 1943:5).

Doğum Yeri

Doğum yeri hakkında da farklı bilgiler mevcuttur. Sivas, Ardanuç'un Anç; Kandıra'nın Bakır; Kayseri'nin Tıravşın köyünden (Özder, 1976:179) olduğu hakkında iddialar varsa da yapılan araştırmalarda da Diyarbakır'ın İrincil köyünden olduğu tespit edilmiştir (Beysanoğlu, 1982: 54). Muhtelif kaynaklarda yer alan Diyarbakır'ın İngi, İnci ve İncili köyleri beyanı (Gökalp 1972 :218; Balıkhane Nazarı Ali Rıza Bey 2001:163) bu adlardan birini taşıyan köy olmaması sebebiyle doğru değildir (Beysanoğlu, 1982 :54).

Tahsili

İncili Çavuş'un iyi bir öğrenim gördüğü Arapça ve Farsça bildiği muhtelif kaynaklarda zikredilmektedir

Resim 1; İncili Çavuş kitap kapağı

DİPNOTLAR

(1) Dergah-ı Âli Çavuşu= Divân-ı hümayun Çavuşu: Vazifeleri Divan günleri hizmet, mübaşirlik etmek olan bir sınıf.

(2) Musahib; padişahların daha ziyade eğlendirmek için hizmetlerinde bulundukları adamlar hakkında kullanılan bir tabir.

(Ahmet Rifat I, 1299, 337; Konyalı, 1950:76-77) İncili henüz 7-8 yaşlarında iken bazı akrabaları ile şehre gelip gitmeye başlamış, yüksek zekası, hazır cevaplığı, davranışlarındaki zerafetle dikkat çekmiş, Daha sonraları köye gitmeyip, öğrenim için şehirde kalmıştır (Beysanoğlu, 1982:55) Abdülgani Bulduk, 'Diyarbakır'ın Acemlerden Fethini Müteakib Gelen Valilerin Tercüme-i Halleri" adlı yazma eserinde, İncili'yi 1571-1575 yılları arasında Diyarbakır'da Vali olarak bulunan Özdemiroğlu Osman Paşa'nın himayesi altına aldığını, okuttuğunu söylemektedir. (Beysanoğlu, 1982: 55).

Görevleri

İncili Çavuş, sarayda Dergah-ı Âli Çavuşu⁽¹⁾ olarak göreve başlamıştır (Ahmet Rasm, 1326:460); Beysanoğlu, 1982: 56). Ancak, saraya ne zaman hangi padişah döneminde intisap ettiği hakkında farklı iddialar vardır. Fıkralarda ve bazı araştırmalarda Kanuni dönemi (1520-1586) musahibi olduğuna işaret edilmektedir. Ancak fıkralardaki ve muhtelif araştırmalardaki İncilli'nin yaşadığı dönemle ilgili bilgiler, Kanuni'den IV. Murat'a (1623-1640) kadar olan geniş bir süreci karşımıza çıkarmaktadır. Özdemir Nutku İncili Çavuş'u IV. Murat devrinde yetişen meddahlar arasında saymaktadır (Nutku, 1976:393). Bu, "mizah filozoflarının" çok geniş bir zaman yelpazesi içinde değerlendirilmesi onlara gösterilen itibarın ve ihtiyacın bir göstergesidir. İncili'nin görev yaptığı dönemle ilgili en kesin bilgi ise I. Ahmet (1603-1618) dönemi padişah musahibi⁽²⁾ ve nedim olarak görev yaptığıdır (Mehmed Süreyya I, 1995:434). İran'ın Osmanlılara her yıl 200 yük, ipek vermesini tahhüt altına alan Osmanlı-Safevî barışı üzerine İranlılar, bu anlaşmaya bir kez riayet etmişlerdir. Bu aksaklıkla birlikte 1612'de İran elçisi Kadı Han'la birlikte İran'a giden İncili Çavuş'un iki seneden fazla alıkonması I. Ahmed'i hidetlendirmiştir. I. Ahmed'in İran'a karşı sefer

açılmasına karar vermesi üzerine 200 yük ipekle birlikte Kasım Bey adlı Safavi elçisi ve İncili Çavuş İstanbul'a gönderilmiştir (Danışmend,1972: 258-262; Aksun, 1994:28; Şemsettin Sami II 1996: 1167).

Sabri Koz Kütüphanesi, Letâif mecmuasında İncili Çavuş adına kayıtlı dört fıkra bulunmaktadır. Eski ve yeni harfli İncili Çavuş kitaplarında olmayan bu dört fıkra İncili Çavuş'un biyografisine ve tarihi kişiliğine uygun olarak İran Şahı ya da İran elçisi ile ilgilidir (Koz, 1995:336). Bu fıkralardan biri şöyledir:

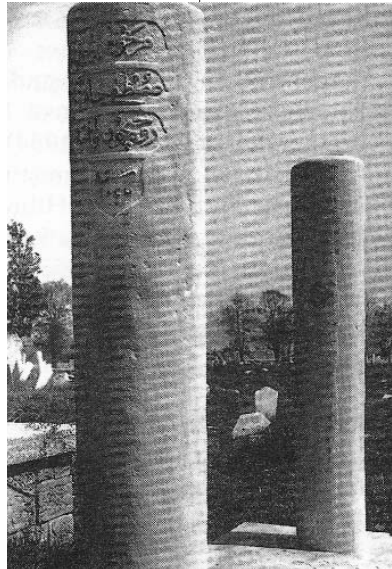
"İncili Çavuş, Acem şahına vardıkta Şah birkaç sualden sonra İstanbul'da Farisî bilir kimse var mıdır? Demiş. İncili'de İstanbul'un köpekleri bile Farisî söylerler" diye cevap vermiş. Şah da "köpekler nasıl Faris'i bilip söylerler diye sorunca çavuş da şöyle demiş " ortalıkta bir laşe görüldüğü zaman köpeklerin büyükleri "harrum harrum deyü bağırırlar. Küçükleri "çend çend" diye sual ederler. Tekrar büyükleri "heft heft" diye cevap verirler, İşte böyle farisî söylerler" diye şahı mat etmiş (V 230) (Koz, 1995:342).

Ölümü

İstanbul'da Edirnekapı mezarlığında La'li çeşmesini biraz geçince, Defterdar'a inen yola varılmadan sağ tarafta biraz içeride medfundur (Gölpınarlı, 1972:125) üstüvani mezar taşında dört satır olarak sülüs yazıyla şu kitabe mevcuttur: "merhum İncili Mustafa Çavuş ruhiyçün Fâtiha sene 1042" (Gölpınarlı, 1972:125; Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, 2001:123).

MİZAH DÜNYASI

Cemiyet insanın içinde, insan da cemiyetin içindedir. Cemiyet insanın içinde olduğu müddetçe cemiyetteki kıymet ve değer hükümleri canlılık kazanır. Cemiyette nizamın kaidelerine uymak ve beklentileri yerine getirme zarureti duymak 'mükellefiyet' dediğimiz şeyin kendisidir (Nirun,

Resim 2; Edirnekapıdaki İncili Çavuş'un mezar taşı. "Merhum İncili Mustafa Çavuş ruhiyçün Fâtiha, sene 1042"

1981:3). İnsanın içinde yaşadığı cemiyetin duygusunu, içinde yaşadığı cemiyete uygulama zaruretini duyması ve başkalarına bu duyguyu zorla duyurması da "müeyyide"dir (Nirun, 1981:3). İşte İncili Çavuş içinde bulunduğu mekanda mükellefiyet ve müeyyide şuurunun idrakinde olarak her aksaklığı alaya almıştır. Böylece bir taraftan padişaha hoşça vakit geçirme vazifesini yerine getirip diğer taraftan da idarenin ve cemiyetin aksayan yönlerini bütün çıplaklığı ile padişahın gözleri önüne sermiştir (Yıldırım, 1999:27).

İncili Çavuş'un padişahın nedimi olması da öyle bir hakka sahip olmasını kolaylaştırmıştır. Hatta zamanın padişahu bile onun eleştirilerine maruz kalmıştır.

İncili ve padişah arasında geçen hadiselere ve İncili'nin cesaretine, hazır cevaplığına, zekasına birkaç fıkrayı örnek olarak verebiliriz.

Elli sopa ihsan dilerim

İnciliyi, Kanuni Sultan Süleyman'ın baş muhasibi Tıfli bulup getirmiş ve zekasının nüktelerinin inceliğinden dolayı Padişaha tavsiye eylemişti. Padişah, ilk görüşünde İnciliyi takdir edip ona ihsanda bulunmak istemiş ve sormuştu:

- Dile benden ne dilersem?
- Allah, ömrünüzü, ikbalinizi artırsın. Başkaca dileğim yoktur.
- Olmaz, bir şey dile, bakalım.

İncili, bu emir üzerine.

Falakaya yatırılıp ayaklarına elli sopa vurulmasını dilemişti. Padişah, bunun sebebini anlamamakla beraber bu işte bir şey olacağını düşünerek.

- Peki, demiş ve emretmiş:
- Elli sopa vurun şuna..

Padişahın önünde İnciliyi yatırmışlar, başlamışlar vurmağa.. İncili bir taraftan gü-lüyor, bir taraftan da sopa adedini yüksek sesle sayıyormuş. 25 olunca.

- Benim hissem bu kadardır, şimdi diğer 25 sopayı da Tıfli kulunuza ihsan buyurunuz, Çünkü onun hakkıdır. Demiş.

Padişah bundan da bir şey anlamamış. Fakat Tıfli'nin de yatırılarak 25 sopa vurulmasını emir etmiş.

Tıfli, ahlayıp oflayıp sızlarken İncili de Padişaha dönerek

-Tıfli ilk ihsanınızın yarısının kendisine verilmesi şartı ile beni huzuruza çıkar-mıştı. İlk ihsan 50 sopa olunca yarısı olan 25 sopa da Tıfli'nin olması gerekti... diyerek hem zekasını ilk günden göstermiş ve hem de kendisinden rüşvet istemiş olan Tıfli'ye güzel bir ders vermişti (Sanerk 1943:7)

Size de nezübillâh derlerdi...

Bir gün II. Selim, İncili'yi çağırarak, ona.

-İncili dedi, eski halifeler zamanda bir adet vardı. Halifelere müteassim billah,. mustekim billah ve saire gibi ünvanlar ta-karlardı. Eğer bu adet hala mevcut kalmış olsa idi, bana ne denirdi. Acaba?!..

İncili, II. Selim'i; II. selim de İncili'yi pek sevmezdi. Bu anlaşmazlık, Selim'in şahza-delîği zamanında başlamıştı.

İncili, fırsatı kaçırmadı:

-Efendimiz, dedi, eğer size de Billah'lı bir ünvan takmak icabetseydi, size de ne-zubillah derlerdi.

II. Selim bu güzel cevap üzerine çok kızdı ise de hiddetini belli etmemeye çalıştı (Sanerk 1943:28).

İrade bugün amma, vazife üç senelik.

Bir gün Padişah, kendisini çok iyi gül-düren İncili'ye

- Senden üç seneden beri çok memnu-num bugünden itibaren maaşına bir misli zam yapıyorum.

Dedi.

İncili yeri öperek teşekkür ettikten son-ra:

-Allah şevket ve saltanatınızı müzdat buyursun. Mademki üç senedir memnunsunuz. Niçin bugünden itibaren zam irade bu-yuruyorsunuz.

Deyince, Padişah

-İrade, bugün der:

İncilide- İrade bugün amma, vazife üç senelik diyerek cevap verir. (Sanerk, 1943:18).

Bedava Maaş!

II. Selim, Padişah olunca Yeniçerilere o zamana kadar verilmesi adet olan cülüs bahşisini verdimemişti. Bu hadise, Yeniçeriler arasında büyük bir hiddet ve asabiyet uyardırıyordu. Günün birinde bir patlak vermesi melhuz olan bu hali düzeltmek üzere İncili, münasip bir fırsat bularak keyfiyeti Padişaha açtı.

-Birçok bendelerinize bedavadan maaş veriyorsunuz da şu Yeniçeri kullarınıza niye cülüs bahşisi ihsan buyur muyorsunuz? der.

Padişah, sorar,

-Bedavadan kimlere maaş veriyorum "İncili"... söyle de bileyim?

İncili:

-Efendimiz, şimdi üç kişi hatırıma geliyor. Biri Silahtarağanın imamıdır. Silâhtarağa, asla namaz kılmaz bundan ötürü. İmam da imamlık yapamaz, ama maaş alır. İkincisi: Kızlarağasının berberidir. Ağa köşedir Binaenaleyh berbere de iş yoktur. fakat maaşı vardır.

İncili, üçüncüyü söylemeyerek susar.

Padişah.

-Üçüncüyü de söylesene,... İncili, deyin-ce

-Efendimiz, üçüncüsü de İncili kulunuzdur, Çene çalar, havadan para alır. Cevabını verir.

Bunun üzerine Padişah, yeniçerilere cülüs bahşisinin verilmesini emreder. (Sanerk, 1943:15).

Elmas tasmalı köpek!

Avusturya Kralı, Kanuni Süleyman nez-dine göndereceği sefire şu yolda talimat vermişti:

Türklerin ihtişamı, servetleri, debbede ve saltanatları meşhurdur. Hele baş vezirleri İbrihim Paşa, Avrupa'da en büyük bir hükümdardan ziyade servete maliktir. İhtişam içindedir. Gerek padişahın ve gerekse vezi-

rin huzurlarına çıkacağı vakit, görünüş vee gösterişte onlardan geri kalmamalıdır.

Bu talimat ile İstanbul'a gelen Avusturya sefiri sureti mahsusada getirdiği elbiselerini giydi, çeşit çeşit mücevherlerini taktı, huzura kabul olundu. Padişah, ifrat derecede süslenmiş olan sefirin bu halini beğenmedi İnciliye.

-Nedir. sefirin bu hali.. bunda bir kasıt olsa gerek...

Deyince... İncili;

Şevketlim! Onu sarayda misafir eder, beni de maiyetine memur kılarırsanız hem mak-sadını anlar ve hem de yaptığının biçimsizliğini anlatırım cevabını verdi.

Sefir, sarayda misafir edildi. İncili de onun hizmetine memur kılınmıştı. İncili, bir köpek buldurarak ona en iyi kumaştan bir üstlük diktirdi ve buynuna da elmas ve diğer kıymetli taşlar işlemeli bir tasma koydurarak sefirin görebileceği bir yere getirtti... Sefir, köpeği görünce:

-Ne tuhaf, bu...dedi. Hiçte bir köpeğin boynuna elmaslı taş takıldığını işitmemiş ve görmemişim.

İncili ise

-Evet. Sefir hazretleri, haklısınız. Fakat Padişahımız, iyi kumaştan elbiselerle, elmas ve saire ile bir köpeğin, kıymetinin artmayacağı anlatmak için bu hayvanı böyle gezdirtiyor.

Mukabelesinde bulundu... Sefir ertesi günü, huzura girmek için en sade elbiselerini giymişti (Sanerk, 1946:22)

Halk onu saray ve çevresini tenkit etmek için en iyi temsilcisi olarak benimsemiş bu çevre hakkındaki duygu ve düşüncelerini oun dilinden ifade etmeyi uygun görmüştür (Yıldırım, 1999:27) Fıkralardaki olay, kinayeli cevaplar şiddetli olmadığından dolayı karşısındakinin gücenmesine, öfkelenmesine yol açmamaktadır.

Fıkra beşeri eksiklikleri dile getirdiğinden dolayı fıkranın merkezinde daima menfi bir kişi bulunmaktadır. Hareketse beliren noksanlığın kaydedilmesi ve cezalandırılması için gerektiği kadar geliştirilmektedir

(Mahmud, 1997:109). İncili Çavuş fıkralarında da fıkranın merkezindeki menfi kişiler: üçkağıtçı fırın sahibi, rüşvet yiyen kadı, fahiş fiyat isteyen dükkün sahibi, eşkiya, dolandırıcı, çivi adındaki şaki, kapıcı başı, Nemse elçisi, silahtar ağa, Lala Cafer, Sadrazam İbrahim Paşa, Musahip Celal Çelebi vs.dir. İncili Çavuş fıkralarının geri kalan kadrosunu ise İstanbul'un Balat'tan Boğaziçi'ne kadar uzanan dekoru ve bu dekor içinde yer alan çeşitli tipleri (İslam Ansiklopedisi 22, 2000:277) oluşturmaktadır.

Kaydedilen kusur en yüksek derecesine ulaştığı zaman ise toplumun ahlaki ve ananevî dengesini yeniden tanzim etmek amacıyla bunu tabii bir ceza talip etmektedir (Mahmud, 1997:109) İncili'nin fıkralarında bu nizam ve kurgu istisnasız işlemektedir.

İlk defa Süleyman tevfik (Zorluoğlu) tarafından derlenen İncili Çavuş fıkralarının en önemli özelliklerinden biri de anlatılanların daha çok hikaye niteliğinde olmasıdır. Metinlerin büyük bir kısmı fıkra ölçülerini aşarak hikayeye yaklaşmaktadır (Oy, 1988:105). Bu tespiti Süleyman Tefvik'in derlediği fıkralardan birinde yer alan bilgiye bağlayabiliriz. "ara sıra tuhaf tuhaf vakalar icat eder sonra bunları ötede beride hikaye ederek musahabete hoş bir zemin teşkil eylerdi" (Süleyman Tefvik,1923:33). İncili'nin bu anlatmaları meddah geleneği doğrultusunda bir gelişme izleyerek günümüze ulaşmıştır. XIX. yy meddahlarının en çok söyledikleri hikayeler arasında İncili Çavuş fıkralarının da yer aldığı bilinmektedir (Nutku 1976:104)

SONUÇ

İncili Çavuş'u kendisinden önceki ve sonraki muhasiplerden ayıran ve bir "fıkra-tipi" olarak yaşamasını sağlayan zeki, hazırcevap ve nükteden oluşunun yanı sıra fıkralarında içtimai ve insani değerlerin yer almasıdır. İncili toplumun aksak, yöneticilerin eksik yönlerini mizahi bir şekilde dile getirmesinin yanı sıra haklının yanında olmuş haksızla savaşmıştır. Kimi zaman pratik zekası ile halkı rüşvetçi kadıdan kurtarmış kimi zaman müşteriyi sahtekar esnafa karşı savunmuştur.

Türk milleti nasıl bir çok meseleyi Nas-

reddin Hoca'nın dilinden ağzından ifade etmekten hoşlanıyorsa onun akli ve zekası ile meseleleri yargılıyor hükme bağlıyorsa (Yıldırım 1999,26) İncili Çavuş içinde aynı durum söz konusudur. Netice olarak İncili Çavuş da Hacı Nasreddin ile aynı kategori de değerlendirilip Türk mizah ve tefekkür dünyasındaki yerine kavuşturulmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Adil Özder, "Türk Halk Biliminde İncili Çavuş" Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976, Ank. 1977.
- Ahmet Rasim, Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi C.I, İt. 1326.
- Ahmet Rifat, Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye I. İst.1299.
- Abdülbaki Gölpınarlı, "İncili Çavuş" Türk Ansiklopedisi" C. XX. MEBY, Ank. 1972
- Aydın Oy, "İncili Çavuş Fıkralarına Analitik Bir Yaklaşım", Türk Folkloru Belleten, 1987.
- Balikhane Nazırı Ali Rıza, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Haz: Şükrü Çoruk, İst. 2001.
- Daniş Remzi Korok, İncili Çavuş Latifeleri, İst, 1940.
- Dursun Yıldırım, Türk Edebiyatından Bektaşî Fıkraları, Akçağ, Ank. 1990.
- Enver Mahmut "Fıkra ve Bunun Folklor ve Edebiyat Tarihi Araştırmalar Arasındaki Yeri "V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II. Ank. 1997.
- Hammer, Devlet-i Osmaniyye Tarihi, tercüme: Mehmet Ata İst.1933
- İbrahim Hakkı Konyalı, İncili Çavuş Fıkraları Tarih Hazinesi Yıl:I, sayı 2 Aralık İst. 1950.
- İslam Ansiklopedisi "İncili Çavuş"maddesi C.22 İst 2000.
- İsmail Hami Danişmend. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi C. III, İst. 1972
- Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmanî (Tezkire-i meşâhir-Osmaniyye, Haz: Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin, İst. 1995.
- N. Saner, İncili Çavuş'un En Güzel Fıkra ve Hikayeleri, İst. 1943
- Nihat Nirun, Sistemantik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp, İst. 1981.
- Özdemir Nutku, Meddahlık ve Meddah Hikayeleri Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları 179, İst 1976
- Sabri Koz, "Yazma Letaif Mecmuası", İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri KB, Ank. 1995.
- Sadık K. Tural, "Nekre ve Nükde kavramlarının kültür içindeki yeri veya Gülmenin Sosyo-psikolojik Boyutları", milli Folklor, Cilt 1, Yıl 2, Sayı 7, Eylül 1990.
- Sadık K. Tural, Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler Ank. 1992.
- Süleyman Tefvik, İncili Çavuş İst 1330 (1923).
- Şevket Beysanoğlu, "İncili Çavuş'un Kimliği" II. Milletlerarası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri C. II. Halk Edebiyatı. Ank. 1982.
- Şemsettin Sami, Kâmûsu'l-Alâm C II Tıpkı basım Kaşgar Neşriyat, Ank. 1996.
- Ziya Gökalp, Türkcülüğün Esasları, Haz: Mehmet Kaplan MEB İst 1972.
- Ziya Gökalp, Halk Klasikleri I. Nasreddin Hoca Latifeleri, Diyarbakır 1972.
- Ziya Nur Aksın, Osmanlı Tarihi, Ötüken İst. 1994